

Биологичното производство – приоритет на българското земеделие в новия програмен период 2014–2020 г.

Доц. д-р ДИЛЯНА МИТОВА

Институт по аграрна икономика - София

E-mail: dilianamit@gmail.com

Целта на настоящата статия е да се направи анализ и оценка на мястото и ролята на сектор „Биологично земеделие“ (БЗ) в България до края на програмен период 2007–2013 г., и да се очертаят основните фактори, от които зависи бъдещото му развитие в контекста на националната и общата селскостопанска политика през следващия програмен период 2014–2020 г. На базата на статистическа информация и проучване на литературни източници е направен анализ на БЗ в България, а на базата на сравнителен анализ е очертано мястото му в българското селско стопанство на фона на мястото на БЗ в някои държави – членки на ЕС. Проследени са мерките, по които биологичните производители са били подпомагани досега у нас и новите такива, заложили в Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) за следващия програмен период. Акцентирано е върху факторите, които в най-голяма степен ще повлияят върху по-нататъшното развитие на БЗ у нас. Направени са изводи и предложения за по-ефективна бъдеща подкрепа за този важен сектор.

Увод

Биологичното производство (БП) е процес, при който крайните продукти се получават от земеделски практики, които са екологосъобразни и социално приемливи. Устойчивото БП се предполага да е и икономически ефективно. Ето защо то е производствена система с бъдеще, чието развитие трябва да се насърчава както от правителствената политика, така и от обществото. Насърчаването на биологичното растениевъдство, пчеларство и животновъдство ще доведе до намаляване на използването на минерални торове, пестициди, намаляване на замърсяването на почвите и водите и, като цяло, до земеделие, съобразено с добрите екологични практики. Това от своя страна ще допринесе за подобряване управлението на водите, включително управлението на торовете и пестицидите. В допълнение – биологичното земеделие (БЗ) ще допринесе и за прилагането на щадящи практики при обработката на площите, за предотвратяване на почвената ерозия и за борбата с климатичните промени. Подпомагането на БЗ има отношение и към някои социални аспекти – с биологично производство започват да се занимават повече млади и безработни хора, живеещи в селските райони. Въвеж-

дането на екстензивни земеделски практики ще има положителен ефект и върху флората и фауната, върху естествените и полустествените екосистеми. Очаква се да има положителен ефект и принос към устойчивото развитие на селските райони, за опазване на околната среда и смекчаването на последиците от изменението на климата и подкрепата на малки и средни ферми, повечето от които са семейни. Освен това, предвид факта, че повечето биологични производители предпочитат да развиват къси вериги на доставки, се очаква също да допринесе за развитие на селските общности и повишаване качеството на живот в селските общини.

Затова БЗ е един от приоритетите на МЗХ и ЕК в проектите на програмни документи за развитие на Общата селскостопанска политика (ОСП) през периода 2014–2020 г. Като се подпомага развитието и се дава приоритет на БЗ – могат да се постигнат някои от целите на Програмата на правителството за развитие на България, свързани с развитие на земеделието като основен фактор за общо икономическо развитие на страната. БЗ е съставна част и инструмент на държавната политика в областта на земеделието по отношение на устойчиво управление на природните ресурси, спаз-

ване на високи стандарти за качество и безопасност на храните и хуманно отношение към животните. Едновременно с това БЗ допринася за развитието на жизнеспособни селски райони.

Законодателство за БЗ

Министерство на земеделието и храните осъществява държавната политика, свързана с надзор и контрол в областта на биологичното производство, и гарантира спазването на изискванията на Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти, и на Регламент на Комисията (ЕО) № 889/2008 за определяне на подробни правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета. Те образуват правната рамка в областта на биологичното земеделие на равнище ЕС. За БЗ има детайлизирани закони и всички производители и продукти са сертифицирани и проследяеми.

На национално ниво правилата за биологично производство се уреждат със Закона за прилагане на Общите организации на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз (ЗПООПЗПЕС) и Наредба № 1 от 7 февруари 2013 г. за прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетиране и контрола върху производството и етикетирането. От влизането в сила на Регламент за изпълнение (ЕС) 392/2013 г. от 1.01.2014 г. (той изменя и допълва мерките за контрол, определени в Регламент № 889/2008, по отношение на засилен обмен на информация между контролиращите лица, компетентните органи, както и между държавите – членки и комисията; засилване ролята на анализа на риска; повишаване изискванията, свързани с дейностите по надзор над контролиращите лица от страна на компетентните органи) е нужно държавите – членки да предприемат действия по изпълнение и прилагане на новите разпоредби.

В тази връзка у нас е приета Наредба за изменение и допълнение на Наредба 1 от 2013 г.

(публикувана в ДВ, бр. 63 от 1.08.2014 г.). Новата наредба е нормативна основа за постигане на важни резултати за БЗ, а именно:

- БЗ у нас да е един от приоритетите на МЗХ в проектите на програмни документи за развитие на селското стопанство през периода 2014–2020 г.

- Да се запази положителната тенденция в увеличаване размера на площите с БЗ и на броя на операторите;

- Да се увеличи видовото разнообразие на отглежданите с методите на БЗ култури и селскостопански животни;

- Да се гарантира официален контрол и надзор на биологични продукти (БП) чрез контрол на дейността на контролиращите лица на БП;

- Да се одобрят контролиращи лица на територията на България за извършване на контролна дейност по смисъла на Регламент № 834/2007.

- Да се поддържа регистър на база данни на лицата, осъществяващи контрол за спазване на правилата за БП.

- Да се поддържа регистър на база данни на производители, преработватели и търговци на биологични земеделски продукти и храни.

Въвеждането на нов раздел V от глава V „Обмен на информация“ ще осигури по-добро взаимодействие между различните институции.

БЗ в България през последните десетина години

В последните няколко години биологичното земеделие е един от секторите, който в условията на криза, се развива с бързи темпове, като непрекъснато нарастват площите и броят на операторите, включени в система на контрол. Причините са свързани с много добрите предпоставки за развитие на биологичното земеделие у нас – запазени от екологична гледна точка райони; осведомеността и желанието на потребителите да се хранят здравословно; осъзнатите ползи за околната среда и селските райони; подпомагане на биологичните производители по Програмата за развитие на селските райони, с усилията на МЗХ, в партньорство с бизнеса и неправителствени-

те организации в сектора за популяризиране на ползите за производителите и потребителите на този вид продукти и храни.

Площи в системата на контрол. Площите с биологично земеделие се увеличават и у нас, най-вече благодарение на плащанията от ЕС. През 2013 г. площите с БЗ у нас са се увеличили до 56 287 ха, или 9,4 пъти спрямо 2006 г.

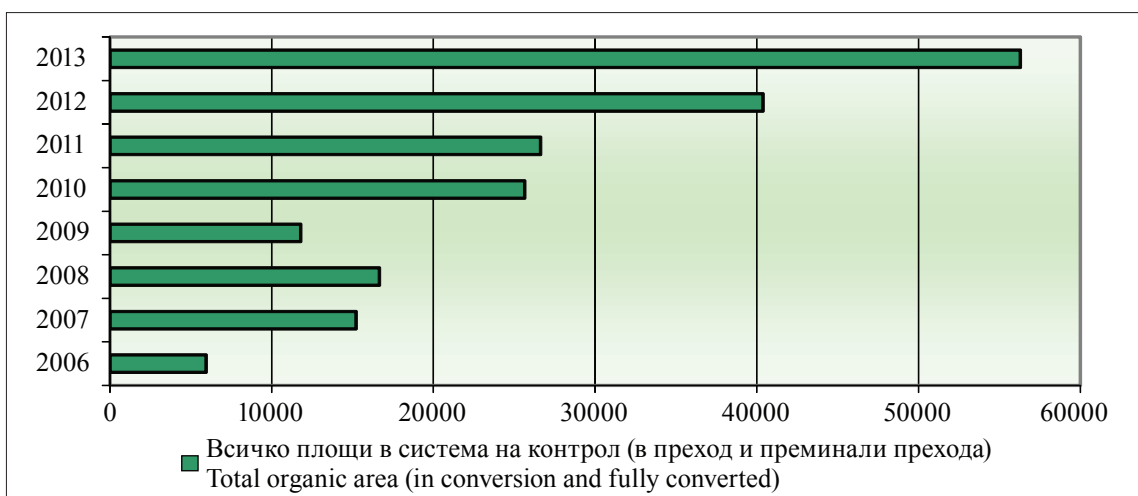
Само за сравнение – площите с БЗ в ЕС през 2003 г. са били 5 932 426 ха, а през 2010 г. – 9 179 900 ха (увеличение от по-малко от 2 пъти) за 8-годишен период.

Дял на площите с биологично земеделие от общо използваната земеделска площ (ИЗП). За периода 2006–2013 г. данните показват, че в България интересът към развитието на биологично производство в селското стопанство нараства, макар да е все още слаб. България продължава да бъде с една от най-ниските стойности на дела на площите с биологично земеделие от общо използваната площ в ЕС (само Малта е с по-нисък процент). През 2009 г. в България само 0,2% от общата ИЗП е с биологично земеделие при средна стойност за ЕС-27 – 4,7%. За 2011 г. данните сочат, че площите с БЗ у нас са вече 0,5% – увеличение повече от 2 пъти; а за 2012 г. – 0,8% – т. е. 4 пъти повече в сравнение с 2009 г. За 2013 г. този показател е 1,12%.

В рамките на ЕС, в това число и за новите държави – членки, се наблюдава устойчива тенденция към увеличаване на дела на тези площи. През 2011 г. най-висок е делът на площите с биологично земеделие в Австрия – почти 19% от ИЗП, следвана от Швеция – 15,7%; Естония – 14,1%; Чехия – 13,1%, и Латвия – 10,1%.

Интересно е да се отбележи, че пет от ЕС-12 страни – членки (Чехия, Естония, Латвия, Словения и Словакия) отбелязват изключително бърз растеж в площите с БЗ и надхвърлят средния за ЕС-27 процент от 5,4. Докато, от друга страна, в шест от ЕС-15 страни – членки делът на площите с БЗ от ИЗП е по-нисък от средния за ЕС-27 (Обединеното кралство и Белгия – около 4%; Франция, Люксембург и Нидерландия – около 3%, и Ирландия – 1,1%).

Дял на площите в преход. С цел да се види динамиката в развитието на сектор „Биологично земеделие“ е добре да се проследи площта в конверсия в БЗ. Преди дадена площ да бъде призната за БЗ, тя трябва да премине през преходен период на „конверсия“. Общата площ за БЗ е сума от площите в конверсия и от напълно конвертираните вече площи. Площта в конверсия, като процент от общата площ за БЗ, може да се разглежда като пока-

Фиг. 1. Изменение в площите с биологично земеделие (БЗ), ха

Fig. 1. Area under organic farming, ha

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите органи на биологичното производство. / Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

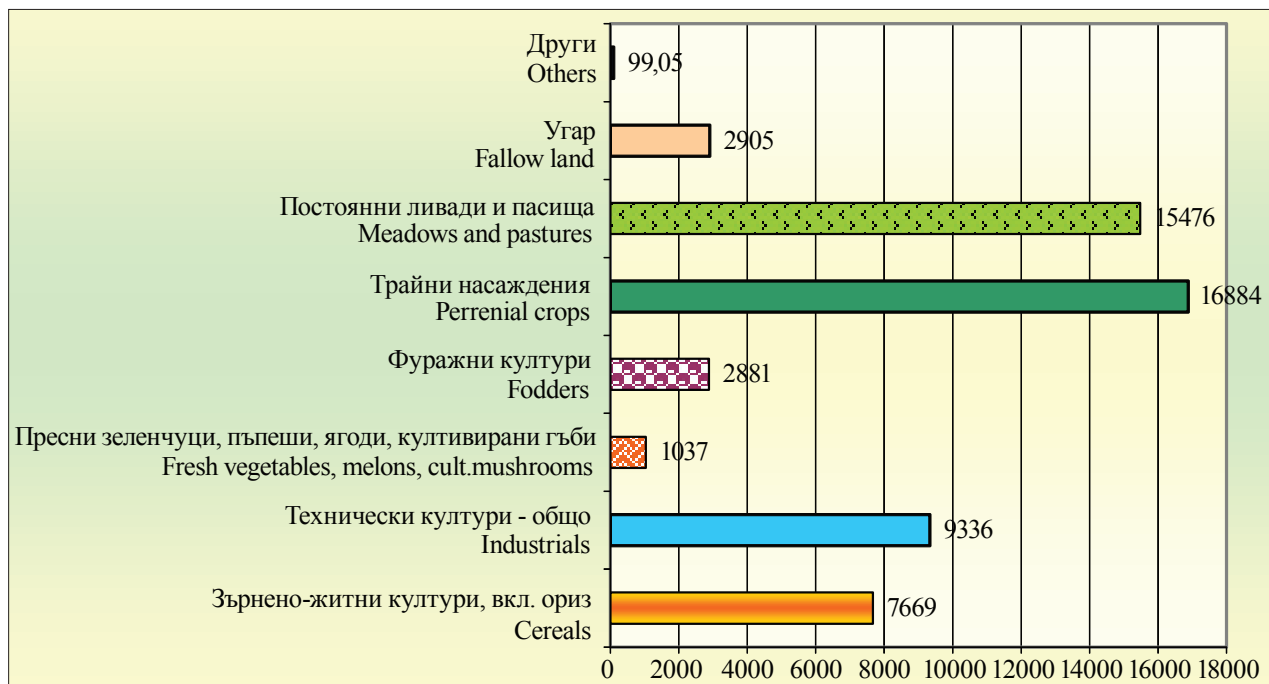
зател за потенциалното нарастване в сектора на БЗ през следващите години.

През 2008 г. за половината от членките на ЕС площта в конверсия, като процент от общата площ за БЗ, е между 10 и 20%. За България е 74,6%, а през 2011 г. е 65%. През 2012 г. се запазва тенденцията и делът на площите в преход от общия размер на площите в система на контрол е повече от 2 пъти по-голям от площите, преминали прехода (27 843 ха срещу 12 294 ха). Тази тенденция продължава и през 2013 г. и се дължи на нарастването на броя на операторите в система на контрол, чиито площи задължително според законодателството трябва да преминават през преходен период. През 2013 г. процентът на площта в конверсия от общата площ за БЗ е най-висок за България от всички страни – членки на ЕС (следвана от Румъния, Испания и Полша). Това показва, че интересът към БЗ у нас нараства и че в близко бъдеще се очаква на пазара (както на вътрешния, така и на външния) да се увеличи чувствително делът на произведените в България биологични продукти.

Основните култури, отглеждани в БЗ в България, са полските култури (зърнени, зелени фуражи и технически култури); трайните насаждения (овошки, ягодоплодни, маслини и лозя) и ливади, и пасища. През 2012 г. трайните насаждения са били около 25%, ливадите и пасищата – около 20%, угар – 5%, и полските култури – 50%.

През 2013 г. съответно трайните насаждения стават 30%, ливади и пасища – 27%, угар – 5%, и полски култури – 38%.

Основният фокус в производството на биологични продукти в България е поставен върху многогодишните култури, но все повече място намират и зеленчуците, плодовете и зърнените култури. През 2012 г. насажденията с лозя, отглеждани по биологичен начин, нарастват на 2 058 ха (2011 г. – 1 455 ха), а през 2013 г. – на 3 871 ха. Основен фактор за този повишен интерес към биологичното лозярство (и по-конкретно към винените лозя) е влизането в сила през 2012 г. на Регламент на ЕС относно биологичното вино (N 203/2012). Този регламент позволява на производители-

Фиг. 2. Площи с основни земеделски култури в БЗ, ха

Fig. 2. Main crops under organic farming, ha

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите органи на биологичното производство. / Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

те на вино от биологично грозде да използват термина „биологично вино” върху етикетите си (което съответно дава гаранции на потребителя за използваните практики при производство на биологично вино). През 2012 г., съгласно правилата на горепосочения регламент, у нас са произведени 489 тона биологично вино.

През 2012 г. значително се увеличават площите с постоянни ливади и пасища – почти двойно спрямо 2011 г. Тази тенденция се запазва и през 2013 г. – което е свързано с увеличаване на броя на животните в системата на контрол и съответно засилен интерес от страна на операторите към биологичното животновъдство.

Брой животни. Бавно, но сигурно нараства и броят на животните, отглеждани с методите на БЗ у нас. Най-голям ръст бележат овцете – от 1 054 през 2006 г. на 9 175 през 2012 г., или 8,7 пъти. Козите също увеличават чувствително броя си – повече от 2,5 пъти в сравнение с 2007 г. За съжаление през 2013 г. има известно намаление в броя на овцете, но при говедата и козите се наблюдава увеличение.

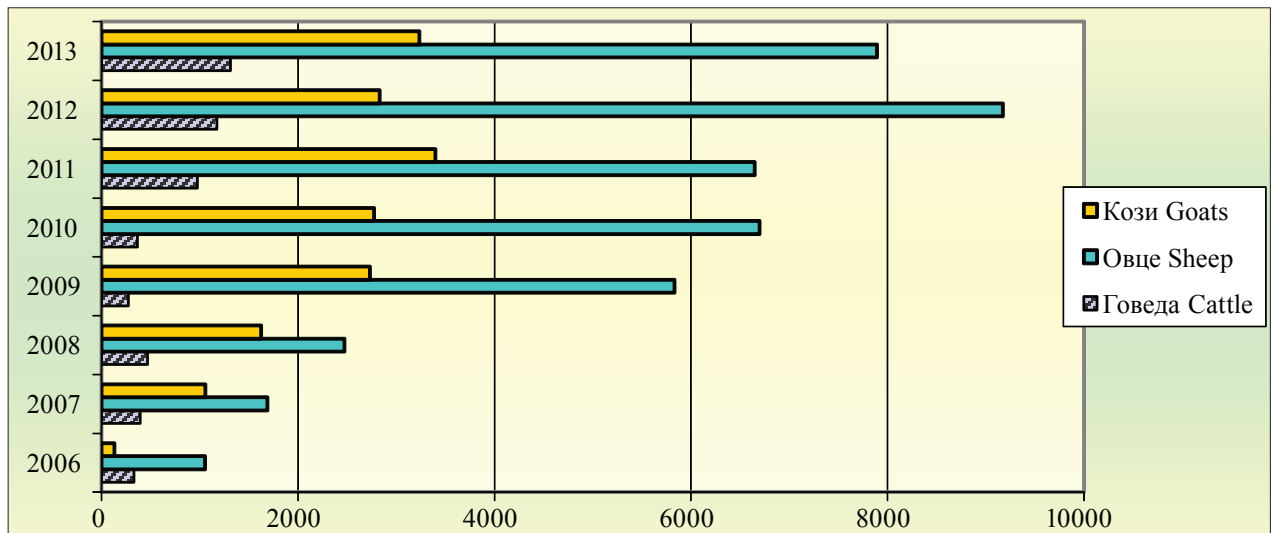
В системата на контрол през 2013 г. са и 117 360 пчелни семейства (за 2006 г. са били 33 981 пчелни семейства). Предпоставка за уве-

личението през последните години е добрият прием на биологичния пчелен мед на европейския и световен пазар. Производството на мед нараства съответно от 1 263 тона през 2011 г. на 2 718 тона през 2013 г. По-голямата част от него се изнася на световния пазар.

Има потенциал за увеличаване дела на биологичното животновъдство у нас, въпреки че делът на сертифицираните животновъдни ферми продължава все още да бъде много малък. Това поражда дисбаланс в производството и изкривява принципите на биоземеделието, в което животните са основен елемент в кръговрата на хранителните вещества на ниво ферма.

Брой стопанства в БЗ. Еволюцията на площите с БЗ и на броя животни в БЗ трябва да се разглежда заедно с нарастване броя на стопанствата в този сектор, което дава представа за интереса на земеделските производители и други оператори към сектора. Данните сочат, че е налице тенденция на нарастване броя на биологичните стопанства.

През 2013 г. броят на операторите в БЗ е 3 123 (без подизпълнителите). От тях 3 015 са земеделски производители. Спрямо 2012 г. нарастването е 1,5 пъти, спрямо 2009 г. – повече от 6 пъти, а спрямо 2007 г. – почти 10 пъти.

Фиг. 3. Биологично животновъдство, брой животни*

Fig. 3. Organic livestock, number

* Животни в период на преход и животни, преминали периода на преход. / Livestock under conversion and fully converted.

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите органи на биологичното производство. / Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

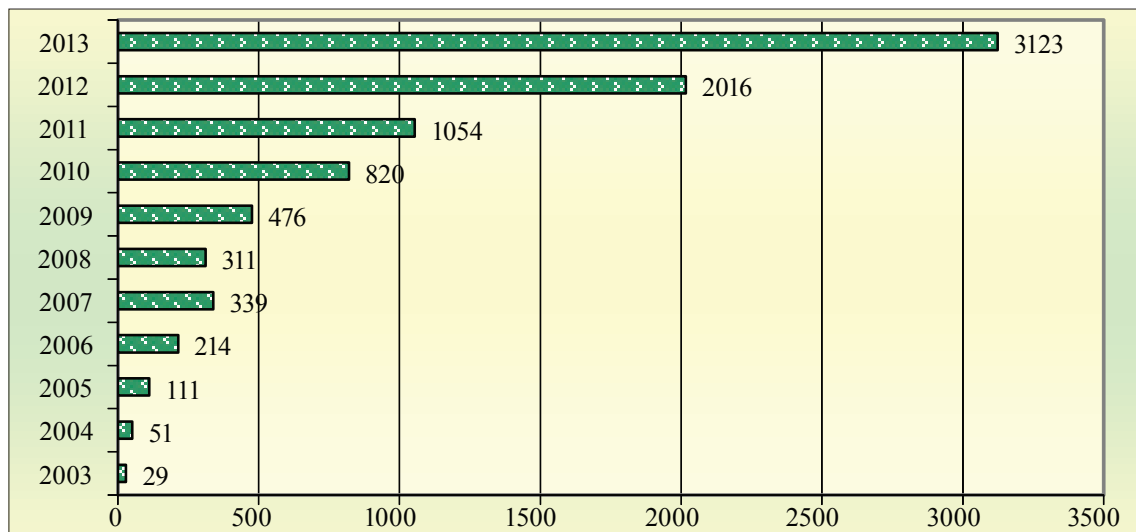

През 2011 г. у нас броят на производителите (стопанствата) е бил 978, а през 2013 г. – 3 015 – или за 3 години увеличението е повече от 3 пъти. Само за сравнение – броят на стопанствата в ЕС в БЗ се променя от 124 835 през 2003 г. на 186 250 през 2010 г. или с 49% (стопанствата в БЗ в ЕС представляват само 1,6% от броя на всички стопанства).

Среден размер на стопанствата в БЗ. Данните за броя и средния размер на стопанства-

та в БЗ в ЕС са оскъдни, непълни и са налични само до 2010 г.

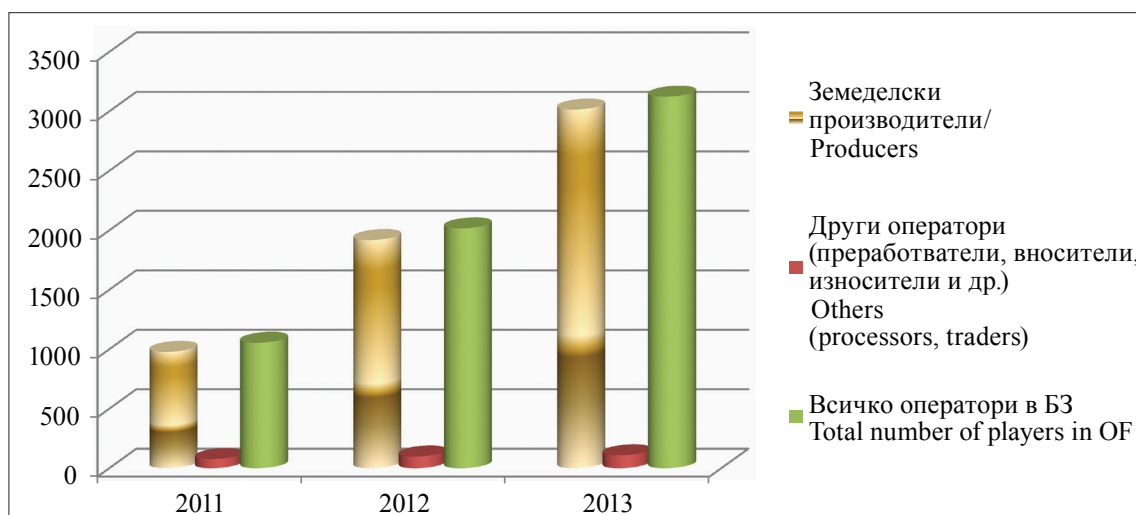
Средният размер на стопанствата за БЗ е по-голям спрямо този за всички стопанства като цяло. През 2007 г. той е бил 37 ха за ЕС като цяло, сравнен с 13 ха за всички земеделски стопанства. Най-забележителна е разликата в Чехия (223 ха към 89 ха) и Словакия (421 ха към 28 ха). В България средният размер на стопанство в БЗ е бил около 50 ха към 6,3 ха за конвенционалното.

Фиг. 4. Брой оператори (производители, преработватели, търговци) в БЗ, по години

Fig. 4. Number of players in Organic Farming by years

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите органи на биологичното производство. / Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

Фиг. 5. Разпределение на операторите в системата на контрол за 2011–2013 г.

Fig. 5. Distribution of players in Organic Farming (year 2011–2013)

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите органи на биологичното производство. / Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

Данните сочат, че от всички страни в ЕС само в четири от тях – Ирландия, Франция, Люксембург и Финландия, средният размер на стопанство е по-голям в конвенционалното от биологичното земеделие.

През 2010 г. средният размер на стопанство в БЗ за ЕС е бил 34 ха, като най-голям среден размер стопанство е било в Словакия (453 ха), Чехия – 169 ха/стопанство, и Обединеното кралство – 114 ха, следвани от Естония – 91 ха, и Дания – 78 ха. Най-малък е средният размер на стопанство в БЗ в Малта – 3 ха, Кипър – 6 ха, Гърция – 8 ха, и Словения – 14 ха. За Румъния данните сочат 47 ха., а за България – малко над 20 ха (два пъти по-големи от конвенционалните).

Изводът е, че средният размер на стопанство в БЗ в ЕС е по-голям от средния размер на стопанствата в конвенционалното земеделие, макар тази разлика да не е голяма в някои страни – членки. В ЕС близо 48% от всички стопанства имат размер по-малък от 2 ха, докато само 6,2% от стопанствата в БЗ спадат към тази категория.

Контролът и сертифицирането за спазване правилата на биологичното производство се осъществява от контролиращи органи. През 2013 г. контрол за спазване на правилата за биологично производство на земеделски продукти и храни и означаването им, съгласно изискванията на Регламент (ЕО) № 834/2007 и националното законодателство, са извършвали 11 контролиращи органа. За сравнение броят им през 2003 г. е бил 2, а през първата година от членството на България в ЕС – 6.

Националните и международни пазарни възможности за българските биологични продукти все още не са напълно определени. Пазарът на биопродукти в България изпреварва значително производството. Почти всички вериги супермаркети предлагат биопродукти. Увеличава се броят на специализираните магазини за биохрани. Същевременно търсенето на биопродуктите на вътрешния пазар не е голямо, но расте. Национална статистика не се води (анкетата, проведена от Биоселена, и маркетинговото про-

учването на Витоша Рисърч, 2009 г. „Производство, разпространение и потребление на биологични продукти в България” са единствените проучвания, правени в България). Общият оборот на биопродукти в България за 2008 г. е за около 4 мил. евро годишно и е едва 1% от пазара на хранителни стоки (за сравнение през 2005 г. пазарният дял на биопродуктите в България е оценен на 0,8 милиона евро, представляващи 0,023% от общия пазар на храни).

По-голяма част от българските биологични храни и продукти са предназначени за външни пазари. Българските биологични продукти притежават голям потенциал за износ на европейския пазар. В България, по различни данни, между 80% и 95% от биологично произведените у нас храни се изнасят предимно на европейския пазар, който по данни на германската Федерация за екология и БЗ е бил за 19,7 млрд. евро през 2011 г. Износът на български биопродукти е насочен най-вече към Германия, Холандия, Франция и Италия. Има износ и за САЩ, Сингапур и Арабския свят, Япония, Корея и Канада. България е един от най-големите износители на диви сушени горски плодове и билки. Изнасят се също замразени плодове – ягоди, малини и боровинки, както и биологичен мед, етерични масла от роза, лавандула и мента – не само в Европа, но и в САЩ, и в Япония.

За да се увеличи дялът на биологично произведените продукти от всички продадени в България хранителни продукти, както и на международните пазари, трябва да се промени политиката на държавата към по-активно подпомагане на биологичното земеделие у нас.

БЗ в контекста на националната и общата селскостопанска политика (ОСП) и фактори за бъдещото му развитие

Развитието на потенциала на родното БЗ ще зависи предимно и най-вече от степента на неговото подпомагане.

В Европа плащанията за БЗ бележат своето начало от 80-те и 90-те години на ХХ век.

Реформата от 1992 г. на ОСП представя първото основание за подпомагане на земеделските производители за преминаване към или поддържане на биологичното производство с финансиране от ЕС. Причина за промените е не само свръхпроизводството на субсидираните култури, но и повишената чувствителност на европейските страни към опазването на околната среда, биоразнообразието и хуманното отношение към животните. Благодарение на държавните субсидии и повишения потребителски интерес през 90-те години биологичното земеделие започва убедително да завоюва своя територия в световен мащаб, в това число и в България. Мотивацията и на производителите, и на потребителите е следствие от грижата за екологичното равновесие на земята и грижа за собственото здраве.

В България политиката на обществена подкрепа по отношение на БЗ през периода до 2013 г. се извършва единствено на национално равнище чрез ПРСР, по Ос 1 и Ос 2, както и чрез План за действие – Национален план за развитие на биологичното земеделие.

За периода до 2013 г. Европейските фондове заделят средства за агроекологични дейности, вкл. за биологично земеделие. Българските производители можеха да кандидатстват за евросубсидии по Програмата за развитие на селските райони за периода 2007–2013 г., индиректно по някои мерки от Ос 1 и директно по Мярка 214 „Агроекологични плащания”.

Мерки от ПРСР, адресирани индиректно или директно към БЗ

Мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства” – Подкрепа за инвестиции в земеделските стопанства с цел да се подобри цялостната им ефективност.

Как тази мярка е адресирана към БЗ? С разпоредба минимум 5% от средствата на тази мярка са запазени за инвестиции, необходими за преминаване към биологично земеделие, например инвестиции в специализирана техника, сгради и друга недвижима собственост (включително трайни насаждения) и съ-

ответното оборудване, необходимо за реализация. Няма допълнителни специални разпоредби за биологично земеделие по тази мярка. Нивото на безвъзмездна финансова помощ е минимално подпомагане от 3 500 евро на проект, максимално – 1,5 милиона EUR на бенефициент в рамките на целия програмен период.

Мярка 123 „Добавяне на стойност към земеделските продукти” – Подкрепа се предоставя за инвестиции, които са предприети, за да се подобри обработката и качеството на селскостопанските продукти, както и качеството на търговията. БЗ (и по-специално стопанствата в процес на преход към БЗ) е една от няколко ключови области за подкрепа. Няма специални разпоредби за подкрепа на БЗ в тази мярка. Нивото на безвъзмездната финансова помощ е 50% от общите допустими инвестиционни разходи за микро, малки и средни предприятия и 25% за предприятия, които не са микро, малки или средни, но които имат по-малко от 750 работника или оборот по-малък от 200 милиона евро. Субсидията е 10% по-висока за специални инвестиции. Минимално общодопустимият разход за инвестиция е в размер на 10 000 евро за проект; максималната помощ е 4 милиона евро на бенефициент в рамките на целия програмен период.

БЗ през изминалия програмен период можеше да бъде подпомагано и по *Мярка 142 „Създаване на организации на производители”, Мярка 111 „Професионално обучение, информационни дейности и разпространение на научни знания”, Мярка 114 „Използване на консултантски услуги от фермери и собствениците на гори”*.

Мярка 214: Подмярка „Биологично земеделие” – Схема за биологично земеделие – финансова подкрепа по време на прехода на земи от конвенционално към биологично управление и за поддържане на земеделски земи, напълно преминали към биологично производство. Една от подмерките в тази мярка подпомага земеделските стопани, които развиват биологично растениевъдство и биологично пчеларство.

Със специална разпоредба плащанията за площ се отнасят конкретно за БЗ. Обосновка за подпомагане на биологичното земеделие – плащанията на площ ще покриват допълнителните разходи и пропуснатите доходи, произтичащи от биологичното управление. Освен това, схемата на биологичното земеделие ще допринесе за по-нататъшното разширяване на биологичното производство. Нивото на безвъзмездна финансова помощ – различни суми, в зависимост от вида култури и от периода – на преход към БЗ или на поддържане на БЗ.

Според Наредба № 11 от 06.04.2009 г. за подпомагане на биологичното растениевъдство и пчеларство бяха предвидени следните средства, като 82% от тях се осигуряваха от ЕС, а 18% – от републиканския бюджет:

- Полски култури: в преход – 181 евро/ха, преминали преходен период – 155 евро/ха;
- Трайни насаждения, лозя, маслодайна роза: в преход – 505 евро/ха, преминали преходния период – 418 евро/ха;
- Зеленчукови култури, вкл. гъби: в преход – 483 евро/ха, преминали преходен период – 357 евро/ха;
- Ароматни и медицински растения: в преход – 340 евро/ха, преминали преходния период – 267 евро/ха;
- Ливади и пасища, преминали преходния период – 82 евро/ха;
- Пчелни семейства: в преход или преминали преходния период – 11,5 евро/ха.

В резултат на преразглеждане от съответните органи на политиката на подкрепа и обосноваването ѝ заявяване пред ЕК, през октомври 2010 г. бе решено нивата на подпомагане за БЗ да бъдат увеличени за всички направления и дейности по мярката. За периода на поддържане годишните субсидии са равни или по-малки от тези за периода на преход. От 418 на 633 евро за хектар бяха увеличени плащанията за биологичните трайни насаждения, лозя и маслодайна роза. Ако тези култури са в преходния период – отглеждат се по начин, който щади природата, но все още не се водят „био” – помощта е 735 евро на хектар. За биологичните ароматни и медицински

растения субсидиите се повишиха от 267 на 324 евро на хектар, а за културите в преход – от 340 на 412 евро на хектар. Увеличение бе предвидено и при плащанията за зеленчуци, включително култивирани гъби и картофи – от 357 на 407 евро на хектар за биологично производство. Ако стопанствата са все още в период на преход, фермерите получават по 552 вместо 483 евро на хектар. Биопчеларите взимат по 18,5 евро на пчелно семейство (вместо 11,5).

Националният план за развитие на биологичното земеделие (НПРБЗ) 2007–2013 г. е комбинация от национални и/или финансирани от ЕС мерки за подпомагане. Целта, която е поставена в този план, е до 2013 г. площите с БЗ да достигнат 8% от ИЗП. Въпреки заявените в НПРБЗ в България в периода 2007–2013 г. и в Националната агроекологична програма (2007–2013) – НАЕП, приоритети, относно биологичното земеделие у нас, на практика реалната помощ за БЗ почти липсва и целите не са постигнати. НПРБЗ, който предвиждаше развитие на пазара, промоция и реклама на биологичните продукти, си остава един документ на хартия, защото за него нямаше заделени средства в държавния бюджет за изпълнението му. При тази ситуация другият спасителен пояс са субсидиите, които биха подпомогнали биопроизводителите сами да увеличат производството си и едновременно с това да се промоцират и организират така, че да намерят добри пазари за своите продукти.

Диалогът на организациите на биопроизводителите с институциите обаче върви трудно. Интересите на земеделските стопани у нас, произвеждащи биологични продукти, все още не са добре защитени. Най-малка част от изплатените проекти по ПРСР са именно по Мярка 214 „Агроекологични плащания”. Биопроизводителите са и едни от последните, получили пари по СЕПП за последните няколко години. През последните години бяха създадени асоциации на биофермерите и на търговците на биохрана. Така БЗ в България започва да добива облик на реален икономически сектор.

Бъдещо развитие на БЗ

Бъдещото развитие на земеделието в ЕС след 2014 г. и финансирането му е все по-тясно свързано с темата екология и устойчиво използване на природните ресурси. Реформите в ОСП за програмния период 2014–2020 г. предвиждат 30% от директните плащания да бъдат отделени за т. нар. „зелени директни плащания”. Биопроизводителите ще получават безусловно тези плащания за площите в система на контрол.

В новия Регламент на европейския парламент и на Съвета, относно подпомагане на развитието на селските райони от европейския земеделски фонд за развитие на селските райони за периода 2014–2020 г., се предвижда създаването на нова мярка: „Биологично земеделие”, в рамките на новия програмен период на Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г. Това е едно голямо признание за нарастване значението на биоземеделието в ЕС.

Каква е целта на настоящата политика и нормативната уредба в областта на БЗ в Европа и у нас? Целта е да се осигури устойчиво развитие на сектора, като се очаква БЗ да следва развитието на пазара на биопродукти в ЕС. Европейският пазар за биопродукти за периода 1999–2011 г. се е разраснал около 4 пъти, докато обработваемата площ за БЗ в ЕС се е увеличила само двойно за същия период. Т. е. статистиката сочи, че има разлика между производство и търсене на биопродукти в ЕС, която разлика се покрива от внос. Като следствие от това произтичат пропуснати възможности за производителите от ЕС; расте рискът пазарът на биопродукти да ограничи разширяването си, както и рискът от намаляване на ползите за околната среда, свързани с БЗ.

Предвижда се да се приеме нов регламент в областта на биологичното производство, който да опрости и да разясни някои положения, както и да запълни определени празнини в законодателството.

Подобряването на законодателството в областта на БЗ би допринесло за отстраняване на пречките за устойчивото му развитие

в ЕС и у нас; би гарантирало лоялна конкуренция за земеделските стопани и оператори; възможности за по-добро функциониране на вътрешния пазар, запазване и повишаване на доверието на потребителите към биопродуктите.

Специалното подпомагане на биологичното земеделие в България, както вече бе посочено по-горе, бе в Програмата за развитие на селските райони (2007–2013) като част от Мярка 214 „Агроекологични плащания”. Подмярката бе насочена към подпомагане на биологичното растениевъдство и биологичното пчеларство. Реформираната ОСП, приложима след 2014 г., включва нови или преразгледани мерки за подкрепа, които могат да се прилагат за производителите на биологични продукти.

През настоящия програмен период 2014–2020 г. по Програма за развитие на селските райони ще продължи подпомагането на биологичното растениевъдство и биологичното пчеларство. Предвидено е подпомагане на биологично земеделие в отделна *Мярка II „Биологично земеделие”*. В рамките на тази мярка ще се изпълняват две подмерки:

- *Подмярка II.1. „Плащания за преминаване към биологично земеделие за хектар ИЗП”;*

- *Подмярка II.2. „Плащания за поддържане на биологичното земеделие за хектар ИЗП”.*

Мярката ще продължи подпомагането на биологичното растениевъдство и биологичното пчеларство, но в допълнение към тях се предвижда подпомагане на биологично отглеждане на ЕРД, ДРД.

Очаква се мярката да има положителен ефект и принос към устойчивото развитие на селските райони, като допринася за опазване на околната среда и смекчаването на последиците от изменението на климата, както и за подкрепата на малки и средни ферми, повечето от които са семейни.

Биологичното земеделие пряко допринася за стабилизиране на екосистемите, запазване и възстановяване на природните ресурси, развитие на селските райони и предотвратяване

тяване на процеса на изоставяне на земите. Биологичното земеделие води и до стабилизиране на доходите на земеделските стопани чрез навлизане на нови, развиващи се пазари на здравословни хранителни продукти.

Фактори за бъдещото развитие на БЗ

България разполага с благоприятни възможности за развитие на биологичното земеделие и заемане на достойно място във все още незапълнената пазарна ниша на биологични продукти в ЕС и света. Секторът БЗ у нас се развива възходящо и несъмнено има бъдеще. Доколко това бъдещо развитие ще стане реалност, ще зависи обаче от редица фактори, по-важни от които са:

Разлика между плащания за подпомагане на небиологични и биологични площи – разликата между нивата на плащания за подпомагане на небиологични и биологични площи може да окаже влияние върху желанието на фермерите да преминат към БЗ. Естествено е по-високите плащания за биологично управлявани площи да са стимул за развитие на БЗ (в съчетание с останалите фактори).

Надеждност и непрекъсваемост на правителствена подкрепа за биологичното земеделие – степента, до която производителите могат да разчитат на държавна подкрепа за биологичното земеделие по отношение на приемственост и предвидимост на обществена подкрепа, бързи и надеждни процедури по осъществяване на плащанията. Държавната политика за БЗ у нас не трябва да е инцидентна и кампанийна, а да е последователна.

Ангажимент на правителството към биологичното земеделие – политическата ориентация и политическият климат относно БЗ (например планове за действие). Държавното подпомагане би могло да бъде по-активно и последователно, да не остава само на хартия.

Сътрудничество между операторите в БЗ и правителството – нивото на взаимодействие на сектора на биологичното земеделие чрез сътрудничество между действащите лица в БЗ и управляващите органи на национално или регионално ниво.

У нас този диалог все още не е достатъчно добър и ефективен.

Рентабилност на биологични ферми – рентабилност на биологичните ферми на земеделските производители, в сравнение с небиологични бизнес стратегии. Нужно е статистиката да осигури данни за такова сравнение.

Натиск върху конвенционални фермери за промяна на фермерския бизнес – когато конвенционалният сектор е уреден и проспериращ, очакваната промяна не е голяма, въпреки благоприятните сигнали за преминаване към БЗ. Нестабилността на цените на конвенционалните продукти, промените във валутния курс, увеличаване на цените на производствените ресурси (например торове) или промени в политиката, обаче, могат да окажат натиск върху традиционните фермери да променят бизнес стратегията си и да преминат към БЗ. В България основно влияние за промяна на производството от конвенционално в биологично от горните подфактори имат увеличаването на цените на производствените ресурси и промените в политиката.

Способност за съобразяване с регулирането на БЗ – за да се съобразят с изискванията на националното прилагане на Регламент (ЕО) № 834/2007, регулаторната и административната тежест за земеделските производители може да бъде ниска или висока, в зависимост от странични условия, типа ферма или структурата на земеделските стопанства.

Достъп на земеделските производители до пазара на биологични продукти – достъпът до канали на пазара на биологични продукти определя дали биологичните фермери могат да продават продукцията си като биологична на вътрешния и външните пазари. Достъпът може да бъде ограничен и поради високите дялове на вносните биологични стоки. У нас пазарът на биологични продукти е все още слабо развит.

Функционирането на веригата на предлагането на биологични продукти – функ-

ционирането на веригата на предлагането и доставката на биологични продукти е толкова по-добро, колкото по-малко пречки има по веригата или в търговската структура на сектора на биологичното земеделие. Това включва нивото на фрагментирана доставка на биологични продукти, наличие на биологична суровина, преработвателни мощности, ниво на сътрудничество и комуникация между съответните участници (например земеделски производители, преработватели, търговци на дребно), и икономии от мащаба.

Наличие на биологични продукти за потребителите – биологичните продукти могат да бъдат лесно достъпни за по-голямата част от потребителите – например във всеки супермаркет, във всеки град; или трудно достъпни – когато са налични само в някои специализирани магазини и само в по-големи градове. У нас биопродукти се предлагат вече както в големите вериги, така и в специализирани магазини.

Наличие на небιологични търговски марки, конкуриращи се с биологичните продукти – на пазара небιологичните марки, които гарантират хуманно отношение към животните, произведени са с екологично насочени методи на производство или за които се твърди, че са произведени без участието на ГМО или пестициди, се конкурират с биологичните продукти.

Яснота на биологичното етикетирание – степен, до която потребителите са в състояние да разпознаят ясно биологичните етикети на пазара. В България се наблюдава нелоялна конкуренция от продукти с етикет „еко“ и др., които могат да заблудят потребителите, затова са нужни по-стриктен контрол и санкции в това отношение.

Роля на големите конвенционални вериги за търговия на дребно в пазара на биологични продукти – степен до която конвенционалните супермаркети са подходящи за пазара и за пускане на пазара на биологични продукти – това включва пазарна мощ, промоционални дейности, стартиране на собствени биологични марки и т. н.

Търсене на биологични продукти от потребителите на вътрешния пазар – този фактор описва нивото на вътрешното потребителско търсене на биологични продукти, което зависи, например, от действителните или възприеманите ценови разлики между конвенционалните и биологичните храни, доверието на потребителите в биологичните храни, предпочитанията на потребителите за здравословни и екологично произведени храни, както и от знанията и информираността за биологични храни. В България все повече хора търсят биопродуктите, особено младите семейства с деца.

Общественото внимание към биологичното земеделие – то може да варира в зависимост от загрижеността към: безопасност на храната, въпросите на хуманното отношение към околната среда и животните или рисковете от ГМО.

Дейности на групи по интереси, свързани с биологичното земеделие – (например асоциации на биологични фермери, екологични организации и т. н.), в защита на биологичното земеделие – например чрез активна роля в разработване на политиката за БЗ, лобиране или дейности за връзки с обществеността.

Дейности на основните земеделски групи по интереси – (общи сдружения на фермерите, традиционния търговец и търговеца на едро и т. н.) в защита на биологичното земеделие – например чрез активна роля в разработване на политиката за земеделие, лобиране или дейности за връзки с обществеността.

Наличие на знания за биологично земеделие – степен, до която информация и съвети са достъпни за биологичните земеделски производители или земеделски производители, които искат да се конвертират към БЗ (демонстрационни ферми, данни на земеделските стопанства, информация за суровини и т. н.). Това включва също така знания от научните изследвания, които са в полза на производителите, преработвателите и търговците на дребно.

Изводи и предложения за по-ефективна бъдеща подкрепа на БЗ

✓ Дългосрочната ориентация на политиката на държавите – членки за развитието на селските райони е от полза за развитието на сектора на БЗ.

✓ Подкрепата на БЗ може да бъде рентабилна политическа мярка за постигане на целите за опазване на околната среда, ако е вградена в микс от политики с индивидуални и целенасочени политически инструменти.

✓ Правителствената подкрепа за биологичното земеделие има значително влияние върху развитието на сектора БЗ (брой на земеделските стопанства, площи с БЗ). Предоставянето на съвети за БЗ, както и на маркетингова подкрепа, корелира позитивно с броя на биологичните ферми и площта с БЗ.

✓ Политическата среда за БЗ е важен фактор, за да се улесни развитието на сектора на БЗ. Групите по интереси имат голям потенциал да се ангажират в политиката за БЗ. Въпреки това, институционалната рамка в много голяма степен се определя от дългосрочната ориентация на политиката на държавите – членки.

✓ Плащанията на площ за БЗ са от съществено значение за рентабилността на биологичните ферми. Ето защо, те са важен фактор за решението на фермерите да преминават към БЗ. В същото време, тяхната значимост показва високата зависимост на биологичните фермери от подкрепата на БЗ, което прави фермите с БЗ уязвими към промени в селкостопанската политика.

✓ Възприемането на риска от земеделските производители е важен фактор за преминаване към БЗ. Плащанията на площ са само един от елементите, адресирани към възприемане на риска.

✓ Плащанията на площ за БЗ са ефективни по отношение на разширяване на сектор БЗ. Въпреки това, увеличаването на плащанията на площ за БЗ, с цел по-нататъшен растеж в сектора на биологичното производство, би било неефективно, тъй като това би довело до по-високи доходи на вече преминали към БЗ ферми. Ето защо, ако правителствата це-

лят да насърчат сектора на БЗ, трябва да приложат алтернативни политически инструменти.

✓ Бъдещата подкрепа на БЗ трябва да бъде проектирана във форма на пакет от различни политически инструменти, като в частност се даде значително по-висок приоритет на инструментите, свързани с търсенето и предлагането на биопродукти, с цел намаляване на риска при преобразуване в БЗ, а именно:

Инструменти, насочени към търсенето:

- данъчни политики: диференциация на плащания на площ в БЗ в съответствие с различната степен на плодородие на земята; освобождаване на биологично управлявани площи от имуществен данък; освобождаване на биологични продукти от данък върху добавената стойност; увеличаване на данък върху добавената стойност за пестицидите и химическите торове; намаляване на данъка върху добавената стойност за материали и услуги, които са свързани с биологичното производство и биопродуктите; преференциално данъчно третиране на потребителите на биологични продукти, като свързаните с тях разходи се приспадат от данъците.

- Силно правителствено участие в екоетикирането.

- Поддръжка на маркетингови инициативи и проекти за БЗ.

- Обществени поръчки.

- Информация и образование на потребителите.

Инструменти за смекчаване на риска от преминаване на земеделските производители към БЗ:

- Инвестиционна помощ.

- Предоставяне на информация, обмен и разширяване на знания.

- Надеждност в дългосрочен план на подкрепата за БЗ.

✓ За да се осигури съгласуваност както между инструментите, включени в този пакет политики за БЗ, така и с общата селкостопанска политика, е необходима рамка, на пример под формата на напълно преработен

и разширен план за действие за БЗ или чрез цялостна схема за БЗ.

ЛИТЕРАТУРА

Slabe, A. et al. 2006. Addressing the specific needs of organic farming in the new EU.

Gonzalvez, V., O. Schmid, H. Willer. 2011. Organic Action Plans in Europe in 2011. In: Willer, H. and Kilcher, L. eds.

МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите органи на биологичното производство.

Member States by the Rural Development Programmes 2007–2013.

The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends (2011): International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM), Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, pp. 160-168

Eurostat: Farm Structure Survey data (holdings, labour use, age and sex of farm managers, education and vocational training): http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Eurostat: data on the organic sector (area, crop and animal products, operators): http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Organic Data Network: <http://www.organicdatanetwork.net/>

Research Institute of Organic Agriculture (FiBL): <http://www.organic-world.net/statistics-data-tables-excel.html>

Organic production – a priority of Bulgarian agriculture in the new programming period 2014–2012

D. MITOVA,

Institute of Agricultural Economics – Sofia

E-mail: dilianamit@gmail.com

(Summary)

The purpose of this article is to analyze and evaluate the place and role of organic farming sector (OF) in Bulgaria by the end of the programming period 2007–2013 and to identify the main factors that determine its future development in the context of national and the common agricultural policy in the next programming period 2014–2020. On the basis of statistics, literature review and comparative analysis is outlined the place of organic farming in Bulgarian agriculture, comparing to some Member States from EU. The measures by which organic farmers were assisted so far in the country and new ones set out in the RDP for the next programming period are tracked. Factors that most influence the further development of OF are emphasized and some conclusions and suggestions for effective future support for this important sector are provided.

Key words: organic farming, national and CAP, support measures, priority, future development possibilities

Статията е постъпила в редакцията на 7.XI.2014 г.